

НОВО ДАТОВАЊЕ ИКОНЕ СВ. САВЕ И СВ. СИМЕОНА НЕМАЊЕ

Икона св. Саве и св. Симеона Немање из Народног музеја у Београду у новијој научној литератури дат је се у почетак XV века. Сматра се да је настала у Хиландару и да припада најквалитетнијем сликарству тога времена.¹ Међутим, пажљивија анализа извесних ликовних елемената на фигурама српских светитеља са ове иконе, посебно цртежа и инкарната лица и руку, њихових пропорција у односу на тело, првенствено код св. Симеона, као и палеографских особина у натписима, упућивала би на њену блиску сродност са најуспешнијим остварењима у иконопису и живопису пећске сликарске школе из друге половине XVI столећа.² Ово се најверљивије

Недавно је у издању „Туристичке штампе“ из Београда између осталих икона публикована и београдска икона св. Саве и св. Симеона Немање, у виду колористичке дописнице. При изради легенде за ову икону, која се налази на полеђини дописнице, икону сам датовао у XVI век. може уочити у следећим примерима:

а) На источном зиду припрате манастира Грачанице, лево од улаза у наос, насликани су св. Сава и св. Симеон Немања, чије фигуре у цртежу и моделацији знатно подсећају на њихове портрете са иконе из Народног музеја у Београду. Особито је уочљива истоветност уметничког израза у фигури св. Симеона Немање. Идентичан став, цртеж, подједнако обликовање лица и руку, њихова пропорција у односу на тело, представа капуљаче и огртача, сведочило би да је у питању, можда, стваралаштво једног истог зографа, и то баш у време око 1570. године, када су и фреске у припрати манастира Грачанице исликане (сл. 2 и 3).

¹ С. Радојчић, Хиландарске иконе св. Саве и св. Симеона Немање, Гласник српске православној цркве, год. XXXIV, бр. 2—3, Београд 1953, 30—31.; М. Ђоровић-Љубинковић, Уз проблем иконографије српских светитеља Симеона и Саве, Старинар, н. с. књ. VII—VIII, Београд 1958, 87.; В. Ђурић, Иконе из Југославије, Београд 1961, 107.; С. Радојчић, Иконе Србије и Македоније, Београд 1962, XVI.; С. Радојчић, Старо српско сликарство, Београд 1966, 203. Икона је донета из Холандије, па је зато и дошао до оваквог тумачења.

б) Портре св. Симеона Немање из ктиторске композиције у Богородичиној цркви у Студеници из 1568. године не само да се стилски чврсто повезује с његовим портретом са београдске иконе, већ се у појединим детаљима — лику, пропорцији руку, њиховом обликовању, одећи и карактеристичној копчи на огртачу, поистовећује (сл. 2 и 4).

в) На јужном унутрашњем зиду цркве св. Архангела Михаила манастира Црне Реке, код Тутина, недалеко од Новог Пазара, налазе се портрети св. Саве и св. Симеона Немање (сл. 5). Њихове фигуре, сигурно цртане и моделоване, указују да су и оне рад најискуснијег зографа из друге половине XVI века, чије је стваралаштво врло сродно делу сликара из Пећке Патријаршије у то доба, односно особитом ликовном стилу иконе из Народног музеја, о којој је овде реч. Натписи на овим портретима исписани су идентичним рукописом који се јасно распознаје и у натписима на фрескама из Грачанице и Студенице. Типичан је изузетан начин исписивања сигнатуре $\overline{\text{С}}\overline{\text{И}}\overline{\text{М}}\overline{\text{О}}\overline{\text{Н}}\overline{\text{А}}$. Слова $\overline{\text{Н}}$ и $\overline{\text{О}}$ увек се замењују грчким словима $\overline{\text{Ν}}$ и $\overline{\text{Ο}}$. Истоветан натпис и рукопис су и на икони београдског Народног музеја. Од значаја је и то да се лигатура облика $\overline{\text{С}}\overline{\text{Т}}\overline{\text{М}}\overline{\text{И}}$ која се истиче као врло ретка и својствена за сликаре Пећке Патријаршије и Студенице у XVI столећу, јавља и у живопису црноречког манастира.³

г) На икони св. Антонија Великог коју је Лонгин сликао око 1572. године лако се да уочити карактеристичан цртеж монашке одеће и посебно својствен начин сликања епитрахила и гајтана над њим, који се под грудима светитеља редовно уплиће у четворолисни чвор, а затим у два крака спушта укосе наниже крај самог крста на епитрахилу (сл. 2 и 6). Овај посебан манир у исликавању епитрахила и гајтана, типичан, можда, само за Лонгина, одмах се да запа-

³ Уп. С. Петковић, Зидно сликарство на подручју Пећке Патријаршије 1557—1614, Нови Сад 1965, 123; 143—144.

1. Икона св. Саве и св. Симеона Немање у Народном музеју у Београду

1. Icône: St. Sava et St. Siméon Nemanja au Musée national de Beograd

2. Икона св. Саве и св. Симеона Немање у Народном музеју у Београду, св. Симеон Немања (деталј)
2. Icône: St. Sava et St. Siméon Nemanja, au Musée national de Beograd (détail)

3. Св. Симеон Немања из Грачаничке припрате, фреска XVI век
3. St. Simeon Nemanja — Narthex de Gračanica, fresque du XVIe s.

4. Св. Симеон Немања из Студеничке припрате фреска XVI век
 4. St. Simeon Nemanja — Narthex de Studenica, fresque du XVIe s.

зити и на портрету св. Симеона Немање са београдске иконе.

д) Палеографске особине текстова са свитака у појединих светитеља са Лонгинових икона, карактеристичне за брзопис XVI века, видљиве су и на икони св. Саве и св. Симеона Немање. Истоветан начин писања слова Б, Е, З, М и У пружа могућност да се помишља да је и текст на свитку св. Симеона са ове иконе могла исписати Лонгинова рука. (сл. 2 и 7).

Слични примери за уверљиво и поузданије сведочење да је икона св. Саве и св. Симеона Немање из Народног музеја у Београду пореклом из сликарске радионице пећских зograфа из друге половине XVI столећа свакако би се нашли у знатнијем броју. У овом прилогу указано је само на оне за које би се новоприкупљени у мањој или већој мери чвршће повезивали. Остаје да се помене и карактеристичан метод укршавања полиставриона на св. Сави са иконе, а који се среће и на фрескама из Студенице из XVI века. Такав начин представљања архијерејског полиставриона тешко да се може наћи у сликарству XIV—XV столећа код нас.

5. Св. Сава и св. Симеон Немања из манастира св. Арханђела — Црне Реке, фреска, крај XVI века
 5. St. Sava et St. Simeon Nemanja au monastère du saint Archange, de «Crna Reka», fresque, (fin du XVI s.)

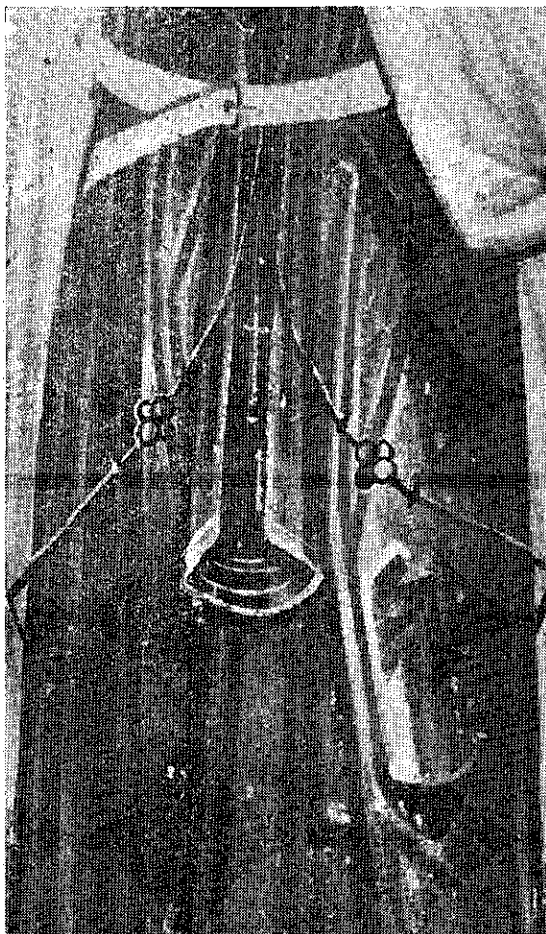
Живопис Богородичине цркве у Студеници из 1568. године, нарочито фреске из припрате, пружа поуздане елементе да се помишља на могућност учешћа зograфа Лонгина у његовом исликавању.⁴ Сва је вероватноћа да је Лонгин извршио и рестаурацију чувеног студеничког Распећа из 1209. године, јер фигура мироносице из овог Распећа, досликана 1568. својим ликом и стасом највише подсећа на светитеља које је он сликао. Има ли се на уму да је већ доказано да је живопис Ломнице из 1580 године дело Лонгина⁵, и да је сликарство припрате Пећке Патријаршије (1561.), Студенице (1568.), Грачанице (1570.), Милешеве, Бање код Прибоја и Црне Реке из тих година, са

⁴ Р. Николић, Рестаурација фресака и њени проблеми код нас, Симпозиум о проблемима рестаурације средњовековног зидног сликарства у Србији, Београд 1964, 37; Манасија, Београд 1964, 88.

С. Петковић, нав. дело, 125.

⁵ С. Петковић, Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници, Зборник за ликовне уметности I, Нови Сад 1965, 161—172.

живописом Ломнице једна ликовна целина, онда је тешко негирати присуство Лонгина, односно пећских сликара, у овим највећим уметничким достигнућима у то доба. Има

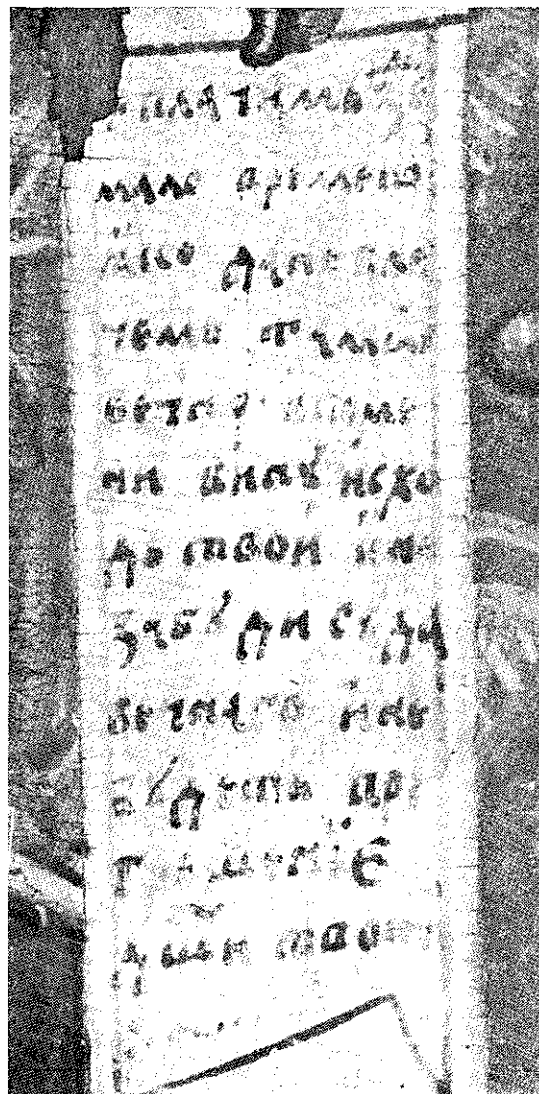

6. Икона св. Антонија Великог из Дечана, рад зографа Лонгина, (1572.) детаљ одеће
6. Icône de St Autoine le Grand — Dečani — oeuvre du peintre Longuine détail du vêtement (1572)

се утисак, бар за сада, да су ако не све фреске у живопису поменутих цркава, онда бар њихов добар део, и то оне најквалитетније, по свој прилици, најуспелија Лонгинова остварења. Велики број икона и фресака што их је Лонгин исликао указује да је он био необично плодан уметник, и да се у далекој културној прошлости нашег народа ретко који зограф може по свом опусу упоредити с њим. Нажалост, његово дело још увек није сагледано у целини. Будућа посебна студија о њему свакако ће импресивно осветлити његове изузетне заслуге за развој српског сликарства XVI столећа.

Познато је да је зограф Лонгин често мењао свој колорит. Његова палета била је

час тамнија, час светлија, час опора и занатска, час суптилна и виртуозна. Да нема његовог потписа на појединим иконама, тешко би се прихватила чак и претпоставка

7. Натпис на свитку св. Евтимија са иконе св. Евтимија из Дечана, рад зографа Лонгина (1572.)

7. Inscription sur le rôle de St. Eftinije à Dečani — oeuvre du peintre Longin

да их је можда он сликао. Међутим, пажљивија анализа његовог уметничког стила, а посебно појединих детаља на овим иконама, указала би да се заиста ради о његовом иконопису. То је посведочила и новија научна литература⁶.

⁶ Уп. С. Радојчић, Стари српски мајстори, Београд 1955, 77.; М. Ђоровић-Љубинковић-Пећско-дечанска иконописна школа XIV—XIX века. Београд МСМLV, 9—10.

Л. Мирковић, Иконе манастира Дечана, Старине Косова и Метохије II—III, Приштина 1963, 17—33.

Лонгиново дело у кругу стваралаштва пећских зографа у време Макарија Соколовића, обновитеља Пећке Патријаршије, узима угледно место. Сликаство пећске школе, као одређене ликовне групе, у византијском иконопису XVI века изразито се издваја својим посебним националним обележјем, које се довољно разговетно сагледава и на београдској икони св. Саве и св. Симеона Немање. Цртеж и колорит, а и посебне палеографске особине на иконама из пећске школе очито се разликују од споменика савремених зографских група у суседним земљама с традицијом византијског штафелајног сликарства.

Икона св. Саве и св. Симеона Немање из Народног музеја у Београду својим изузетним ликовним квалитетима створена је на тлу богате иконописачке делатности пећских сликара у време обнове Пећке Патријаршије. Изванредна по свом блиставом домету у колористичком трагању за најсуп-

тилним изразом, ова икона по неким детаљима веома је сродна опсежном Лонгиновом опусу. Али, будући да је настала у доба једне импресивне стваралачке иницијативе, када се у пећској школи окупили најiskusнији зографи, међу којима и Лонгин, било би бар за сада одвећ смело приписати је овом сликару. Да ли је она можда дело Андрије, пећског зографа из 1561. године, кога С. Петковић спомиње⁷, или Лонгина, или неког њима равног, који је, надахнут њиховом уметничком концепцијом, исто тако зналачки сликао — не може се поуздано рећи. Изгледа, да би најбољи одговор био када би попут старих зографа казали: сију икону писа пећски зограф . . . в дни патријарха Макарија Соколовића . . .

⁷ С. Петковић, Зидно сликарство на подручју Пећке Патријаршије 1557—1614, Нови Сад 1965, 120—121.

Радомир Николић

NOUVELLE MANIÈRE DE DATER L'ICÔNE DE ST SAVA ET ST SIMÉON NEMANJA
APPARTENANT AU MUSÉE NATIONAL DE BEOGRAD

L'icône de St Sava et St Simeon Nemanja qui se trouve au Musée National de Beograd se classe dans la nouvelle bibliographie scientifique au commencement du XVe siècle et est attribuée à l'école de Hilandar. Cependant l'analyse des peintures et de s icônes de la seconde moitié du XVIe siècle, et particulièrement les œuvres du grand peintre de ce temps, le peintre izonographe Longuine, montre la possibilité que cette icône ait été peinte soit par le peintre Longuine lui-même ou par un autre artiste d'une valeur aussi grande, formé dans l'atelier de peinture de la Patriarchie de Peć.

La peinture des portraits des saints représentés sur l'icône du Musée national, comparée à celles de la Patriarchie de Peć de la secondé moitié du XVIe siècle, et tout particulièrement la manière de peindre les têtes et les mains, les vêtements des monarques et certaines de leurs parties, ainsi que la paléographie identique des inscriptions et surtout la façon identique et particulière d'écrire les noms de Siméon parleraient plutôt en faveur d'une nouvelle date de l'icône, c'est-à-dire qu'elle aurait été peinte au temps du rénovateur de la Patriarchie de Peć: Makari Sokolović.

Radomir Nikolić

